

О. В. Василенко, здобувач кафедри
публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена дослідженню управлінських аспектів інтернаціоналізації вищої освіти в Україні та розбудови відповідних механізмів державного регулювання в освітній галузі.

Ключові слова: інтернаціоналізація вищої освіти, академічна мобільність, державна політика в освітній галузі, механізми державного управління.

O. V. Vasilenko. Internalization of higher education in Ukraine: managerial aspects

The modern world has become open for new opportunities more than ever before. Borders between countries and corresponding cultural, linguistic, socio-economic barriers for academic mobility have also become increasingly formal. Relevant global transformations forced by the processes of globalization, resulted of amplification the academic mobility, which is the main driving force for the internationalization of higher education around the world.

Given the rapid deepening of globalization processes and the related internationalization of higher education, Ukraine is critically behind the modern progressive world, remaining in a closed internal-oriented post-Soviet model of higher education, which has no competitive advantages over the leading education centers around the world. As a result, Ukraine is currently losing its intellectual potential because of academic mobility and internationalization of higher education.

Therefore, the relevance of this article is determined by those challenges that Ukraine faced. An inadmissibility of ignoring such challenges and threats requires implementation of new up-to-date state policy of Ukraine in the field of higher education. Reflexive and inert state policy should be replaced by comprehensive strategic approach based on a well-balanced, consistent and, above all, governmental policy in the field of higher education.

Key words: internationalization of higher education, academic mobility, state policy in field of higher education, mechanism of public management.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого поглиблення міжнародних глобалізаційних процесів та пов'язаної із цим інтернаціоналізації вищої освіти Україна критично відстала від сучасного прогресивного світу, вона залишається в замкненій пострадянській моделі вищої освіти, що не має конкурентних переваг перед світовими та регіональними освітніми центрами. Як наслідок, зараз Україна втрачає власний інтелектуальний потенціал через академічну мобільність, що є рушійною силою інтернаціоналізації.

Якщо Україна не бажає залишатися на узбіччі глобалізаційних процесів, а прагне рухатися у світовому тренді інтернаціоналізації вищої освіти, то має чим швидше забезпечити відповідність кращій світовій практиці і міжнародним стандартам вищої освіти. Провідна роль у вирішенні цієї складної системної проблеми належить саме державі та відповідній системі публічного управління, зокрема в частині забезпечення ефективних механізмів державного регулювання в освітній галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтернаціоналізації вищої освіти стали предметом наукових пошуків таких вітчизняних науковців, як: О. Говоровська, М. Дебич, О. Козієвська, О. Нітенко, А. Сбруєва, В. Солощенко та інших, що значною мірою спираються на фунда-

ментальні дослідження західної школи, зокрема таких авторитетних дослідників, як: Ф. Альтбах, М. Венде, Х. де Віт, Д. Местенхаузер, Д. Найт, М. Харарі й інших визнаних у світі авторів.

Більшість вітчизняних досліджень належать до галузі педагогічних наук та зосереджені на проблематиці освітнього процесу. Проблематика державно-управлінських аспектів інтернаціоналізації вищої освіти в Україні та відповідних механізмів залишається у вітчизняній науці дослідженою фрагментарно й опосередковано. Зазначеними обставинами зумовлена актуальність наукового обґрунтування відповідних механізмів державного управління в освітній галузі.

Мета статті – обґрунтування державно-управлінських аспектів інтернаціоналізації вищої освіти в Україні та відповідних механізмів державного регулювання в освітній галузі.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ, як ніколи, став відкритим для нових можливостей, а кордони між країнами та відповідні культурні, мовні, соціально-економічні бар'єри для міграції та руху інтелектуального потенціалу стають формальними. Відповідні суспільні трансформації, особливо активізовані процесами глобалізації, зумовили стрімке поглиблення руху інтелектуального потенціалу та, як наслідок, академічної мобільності, що є основною рушійною силою інтернаціоналізації вищої освіти.

Глобалізація й інтернаціоналізація пов'язані, але не тотожні поняття. Так, глобалізація – це контекст економічних та академічних тенденцій, які є частиною реальності ХХІ ст., тоді як інтернаціоналізація включає політику і практику, проваджену академічними системами й установами, і навіть окремими особами для опанування глобального академічного середовища [1]. Отже, інтернаціоналізація є зумовленим глобалізаційними процесами академічним трендом, невід'ємним від економічних трансформацій.

Освіта, як і інші процеси життєдіяльності світового соціуму, зазнає впливу глобалізації. У всьому світі освіта безпосередньо стосується прав людини, тому має бути пріоритетною під час розподілу національних ресурсів, визначати розвиток творчих здібностей людини, особливо з огляду на те, що рівень цивілізації і місце держави в сучасному світі визначаються рівнем освіченості її громадян. Освіта створює передумови не тільки для повного втілення індивідуальних прав, але і для розуміння і поваги до прав інших [2].

Процес формування глобального академічного простору зумовив появу світових академічних центрів. Водночас зараз спостерігається становлення регіональних освітніх осередків, що є альтернативою таким загальноновизнаним освітнім «меккам». Історично формування таких освітніх центрів відбувалося здебільшого саме через університетську академічну мережу, чому сприяли комерціалізація вищої освіти, історична й академічна традиція, університетська автономія та самоврядування тощо.

Стала демократія з її правовою традицією в умовах капіталістичної моделі, ринкової економіки та сильної конкуренції стали сприятливим середовищем для формування і подальшої кристалізації сучасної західної моделі вищої освіти. Як наслідок академічної мобільності й якісно нового глобального освітнього простору з'являється поняття інтернаціоналізації вищої освіти. Так, ставши рефлексією академічної мобільності, інтернаціоналізація сьогодні сама є каталізатором освітніх трансформацій.

За місцем реалізації права на академічну мобільність вона поділяється на: внутрішню – академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у вищих навчальних закладах – партнерах в межах України; міжнародну – академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у вищих навчальних закладах – партнерах поза межами України, а також іноземними учасниками освітнього процесу у вітчизняних вищих навчальних закладах [3].

Глобалізація стала найбільш фундаментальним викликом для вищої освіти і зумовила її інтернаціоналізацію, яку вважають пріоритетом у більшості країн, тому розробляються нові

моделі і підходи на національному й інституційному рівнях [4]. Інтернаціоналізація є одним із чинників становлення глобального простору вищої освіти. Беззаперечно, вона стимулює і розвиток вітчизняної вищої школи [5]. Проте нереалізований потенціал залишається значним, а Україна лише стає на шлях долучення до відповідних процесів.

Вітчизняна система державного регулювання й управління в освітній галузі стикається з необхідністю одночасно управляти двома типами стратегічних ризиків і викликів. По-перше, неспроможністю органічно інтегруватися до глобального освітнього простору, по-друге, необхідністю забезпечити відповідність міжнародним стандартам і належну якість освітніх послуг. Водночас, на наш погляд, є прямий причинно-наслідковий зв'язок між цими взаємопов'язаними викликами, де перший є наслідком другого.

Отже, інтернаціоналізація вищої освіти є процесом біполярним, спрямованим як на забезпечення академічної мобільності, так і на експорт освітніх послуг та інтеграцію до глобальної академічної системи на основі відповідності кращій світовій практиці і міжнародним стандартам вищої освіти. Неспроможність забезпечити відповідність та належний рівень якості освітніх послуг спричиняє ризик для вітчизняної системи управління освітою надалі залишатися поза конкуренцією в боротьбі за іноземного студента.

Сучасна вітчизняна система вищої освіти та державного управління нею інерційно продукує незатребувані українським ринком праці низькокваліфіковані кадрові «напівфабрикати». Водночас все більша частина свідомої молоді перед вибором освіти віддає перевагу закордонним вищим навчальним закладам. Як наслідок, Україна втрачає власний інтелектуальний потенціал внаслідок поживлення академічної мобільності й інтернаціоналізації вищої освіти.

Так, число українців на студіях в іноземних університетах станом на 2015/2016 навчальний рік становило 66,6 тис. осіб (рис. 1). Серед найбільш бажаних для навчання країн, як і раніше, залишаються Польща, Німеччина, Росія, Канада, Італія, Чехія, Сполучені Штати Америки (далі – США), Іспанія, Австрія, Франція й Угорщина. Динаміка зростання за 2009–2016 рр. становить 176%. Порівняно із 2015–2016 рр. приріст становить майже 20%, або 10,9 тис. осіб. Причому 2/3 цього приросту (майже 32%) склали саме українці, які навчаються в польських університетах [6].

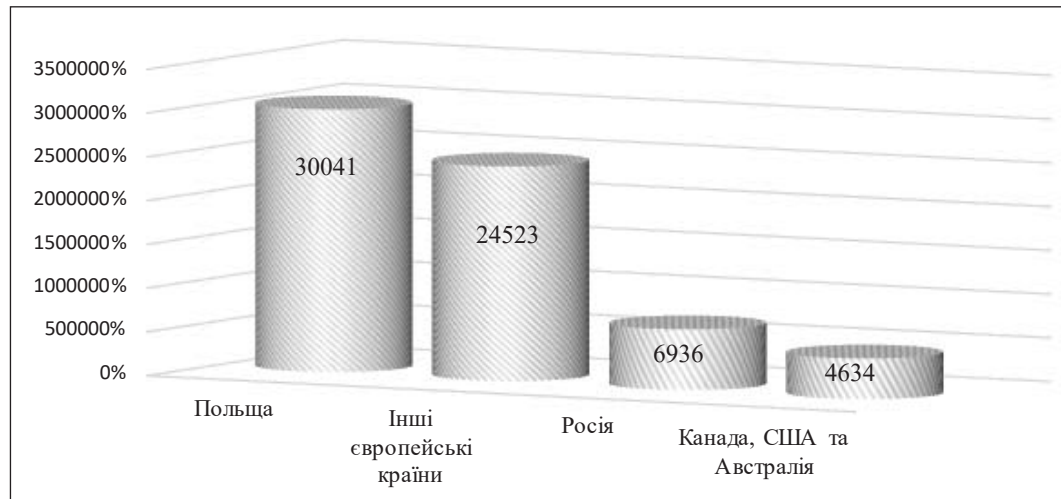

Рис. 1. Кількість українських студентів за кордоном, 2015–2016 н. рр.

Джерело: складено за даними [6]

Також значний відносний та абсолютний приріст українських громадян на студіях демонстрували канадські, словацькі й італійські університети. Зокрема, у польських університетах на програмах повного циклу навчалось майже 33,4 тис. українських громадян. Отже, якщо в решті країн тренд останніх років буде збережений, то можна припустити, що у 2016/2017 н. р. за кордоном навчалось щонайменше 72 тис. українських громадян, як зазначається за даними відповідного дослідження [6].

Водночас ми чітко усвідомлюємо, що причини втрати власного потенційного студента, як і втрата готового кваліфікованого працівника, не можуть бути зведені суто до недоліків вітчизняної системи вищої освіти. Значним чином відповідні негативні процеси зумовлені загальною несприятливою соціально-економічною ситуацією в країні. Державна політика в освітній галузі і стратегія її розвитку мають бути невід'ємною частиною загальної державної політики, зокрема соціально-економічної.

За наявності прагнення забезпечити відповідність міжнародним стандартам та інтегруватися до глобального освітнього простору Україна, однак, перебуває в стані перманентного реформування, постійно змінює вектори розвитку та підходи в межах обраного стратегічного курсу. Декларуючи європейський вектор розвитку та прагнення відповідати міжнародним вимогам і стандартам вищої освіти, Україна постійно обирає «свій» «унікальний» шлях, експериментує з імплементацією загальноприйнятих підходів.

Це не сприяє інтернаціоналізації вищої освіти в Україні та подальшому стратегічному розвитку галузі. На зміну несистемній, рефлекторній та інертній політиці держави має прийти комплексний цільовий підхід з осяжною стратегічною перспективою на основі виваженої, послідовної та насамперед державницької політики в галузі вищої освіти й управління нею. На нашу думку, якісні зміни можуть відбутися за наявності активної протекціоністської політики держави в галузі вищої освіти.

Водночас перед вітчизняною системою вищої освіти та державного управління загалом постає необхідність вирішення складного завдання, зокрема щодо досягнення виваженого балансу між ефективним протекціонізмом державної політики в освітній галузі й одночасним забезпеченням належного рівня академічної автономності й університетського самоврядування. Формування і реалізація державної політики в такій чутливій галузі – процес складний, що передбачає залучення всіх зацікавлених суб'єктів.

На сучасному етапі саме держава в особі уповноважених органів державного регулювання виступає головним суб'єктом управління освітою, однак її ефективність неможлива без тандему з академічними інститутами. Отже, формування і реалізація державної політики в освітній галузі неможлива у відриві від академічної системи та передбачає координацію та залучення до відповідних процесів академічної спільноти, міжнародних академічних інститутів та інституцій.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Україна критично відстала від сучасного прогресивного світу, залишається у внутрішньо орієнтованій пострадянській моделі вищої освіти, що не має конкурентних переваг перед світовими та регіональними освітніми центрами. Як наслідок, Україна зараз втрачає власний інтелектуальний потенціал через академічну мобільність, що є рушійною силою інтернаціоналізації в усьому прогресивному світі.

Більшість вітчизняних досліджень належать до галузі педагогічних наук і зосереджені на проблематиці освітнього процесу. Проблематика державно-управлінських аспектів інтернаціоналізації вищої освіти в Україні у вітчизняній науці досліджена фрагментарно й опосередковано. Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі пов'язані насамперед із науковим обґрунтуванням управлінських механізмів інтернаціоналізації вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Altbach P., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities. *Journal of Studies in International Education*. 2007. Vol. 11. P. 3–4.
2. Говоровська О. Інтернаціоналізація вищої освіти України під впливом глобалізації суспільства. *Наукові записки з української історії: збірник наукових статей*. 2015. Вип. 37. С. 124–130.
3. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579. *Офіційний вісник України*. 2015. № 66. С. 35. Ст. 2183.
4. Дебич М. Інтернаціоналізація вищої освіти: світовий досвід: монографія. Суми: Університетська книга, 2017. 291 с.
5. Нітенко О. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2 (10). С. 205–216.
6. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи / Аналітичний центр CEDOS. 2017. URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.